

KISS GY. CSABA

A magyar forradalom – lengyel szemmel

A lengyel emigráció egyik jelentős irodalmi-politikai folyóirata évtizedeken át Párizsban jelent meg *Kultura* címmel. A XIX. században Adam Jerzy Czartoryski herceg a Szent Lajos szigetén, az Hotel Lambert-ben rendezte be a nem létező Lengyelország politikai központját. A XX. században – mutatis mutandis – hasonló szerepet töltött be a kommunizmus alatt egy szerényebb ház a francia főváros agglomerációjában, ahol Jerzy Giedroyc (szintén herceg) szerkesztette 2000-ben bekövetkezett haláláig az említett folyóiratot. A lengyel szellemi élet egyik szemléletformáló, meghatározó orgánusáról van szó, amelyet ugyanakkor nem mindig lehetett könnyen eljuttatni a lengyelországi olvasókhoz. Nálunk az Akadémiai Könyvtárban volt hozzáférhető a '70-es évek végétől.

A második világháború után a Nyugaton maradt lengyelek jó ideig nehezen találták meg az új helyzetben a politikai és eszmei iránytűt. A *Kultura* csapata abból indult ki, hogy rövid távon nem fog megváltozni a nemzetközi helyzet, s ennek tudatában kell kitűzni a lengyel célokat, számolva a hódoltsági körülményekkel. Programjuknak egyik fontos pontja volt a közép-európai tájékozódás. Úgy is, mint az egész – szovjet birodalmi övezetbe került – térség közös sorsára való reflektálás, és úgy is, mint a történelmi Lengyelországhoz tartozott országokkal (Ukrajna, Fehér-Oroszország, Litvánia) való új típusú együttműködés szükségességének fölismerése.

Ennek fényében érthető, hogy a folyóirat 1956. decemberi számát Magyarországnak szentelték. Itt jelent meg Czesław Miłosz 1949-ben elkezdett híres műve, az *Antigoné töredék*, amelyet a magyar munkásoknak, egyetemistáknak és katonáknak ajánlott; Fejtő Ferenc elemzése a forradalomról, továbbá François Bondy neves svájci író és újságíró budapesti beszélgetései, amelyeket magyar írókkal (Déry Tiborral, Veres Péterrel, Háty Gyulával, Zelk Zoltánnal) folytatott október 31. és november 2. között.

A Londonban élő Juliusz Mieroszewski (1906–1976) volt a párizsi *Kultura* egyik meghatározó politikai elemzője. A háború kitörése előtt Krakkóban újságíróként kereste a kenyerét; a német kérdés szakértőjeként tartották számon. 1939-ben a német, majd szovjet támadás után Romániába menekült, s ott, amíg lehetett, a lengyel követségen dolgozott, azután Isztanbulon keresztül jutott el a Közel-Keletre, ahol a lengyel hadseregben sajtósként szolgált. 1945 után Londonban újságíróként dolgozott, számos művet fordított angolról lengyelre. A párizsi folyóirattal 1950-től működött együtt. Arra a nézetre jutott, hogy kívülről nem változtatható meg a térség országainak helyzete; csak a Szovjetunióban bekövetkező pozitív változások jelenthetnek valamifajta esélyt az előrelépésre. Nagy jelentőséget tulajdonított a lengyelek és kelet-közép-európai szomszédaiak történelmi megbékélésének. A Sztálin halála utáni időkben a „rendszer” lassú fölpuhulásában bízott. Így 1956 októberének lengyel kompromisszumát (ami lényeges engedményekkel járt a kommunista hatalom részéről) megőrzendő eredménynek tartotta. Akkor született a szólás az emlékezetes októberéről: most a magyarok viselkedtek úgy, mint a lengyelek, a lengyelek pedig úgy, mint a magyarok (értve ezalatt a kiegyezést).

Mieroszewski a budapesti események elemzése kapcsán óvatosságra inti a lengyeleket. A publicista szerint nem szabad fejvel rohanni a falnak, mert nincs realitása a történelmi adottságok megváltoztatásának. Persze érdemes hozzátenni, hogy Moszkvát többek között éppen a magyar forradalom szorította jelentős engedmények (a kollektivizáció megszüntetése, autonómia a katolikus egyháznak, szabadabb sajtó) elfogadására Lengyelországban. Mieroszewski reálpolitikusként nyilvánított véleményt. Bár ma Lengyelországban sokan nem fogadják el az '56-os kompromisszum pozitív értékelését, de úgy tetszik – éppen Magyarország útjával összehasonlítva –, hosszabb távon mégis sokat nyertek az egyezséggel. Megmaradt a lengyel társadalomtörténet kontinuitása.

A korabeli lengyel közérzetet így fejezte ki *Magyarokhoz* című versében Zbigniew Herbert: „állunk a határon / józannak elnevezetten / s nézünk a tűzbe / és a halált csodáljuk” (Nagy László fordítása).